

שער ד: נקיות

"נְקִי כַפַּיִם וְיָבֵר לְבָב"

"מִדַּת הַנְּקִיּוֹת הִיא, הַיּוֹת הָאָדָם נְקִי לְגַמְרֵי מְכַל מִדָּה רָעָה וּמְכַל חֲטָא, לֹא דֵי מַמָּה שְׁהַחֲטָא בּוֹ מְפָרְסָם וְגָלוּי, אֲלָא גַם כֵּן מַמָּה שְׁהֵלֵב נִפְתָּה בּוֹ לְהוֹרוֹת הַתֵּר בְּדַבָּר..."

בגד עם כתם אחד הוא לא בגד 'כמעט נקי', אלא מלוכלך. כך גם בעבודת התיקון שלנו. מידת הנקיות היא הרצון להתרחק מכל מה שמלכלך אותנו; כל מידה רעה וכל מעשה רע. לא רק ממה שהרע בו גלוי וברור, אלא גם ממה שאנו נמשכים להתיר אך יש בו דבר אסור.

למזרח יומי
מאמרים

בשיתוף:

הרשת הישיבה בית אבי
Yeshiva.org.il
פלטפורמת תורה

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

פרק י'

בבאור הנקיות

הנקיות היא תיקון פנימי יותר של הנפש. בעוד הזהירות והזריזות עסקו בצדדים היותר גלויים של המעשים הטובים והרעים, הנקיות היא תיקון חדרי הנפש הפנימיים; המקומות בהם החטא לא גלוי אך הוא עוד נמצא שם. במצב זה, בו התאוה עודה מקננת לא תהיה מספיק בהירות וצלילות כדי להימנע מן החטא. הבדל נוסף בין שתי המדרגות: בעוד הזהיר נמשך עדיין בטבעו אל החטא ולכן עלול יותר ליפול, הנקי מבקש לנקות את הלב גם מעצם המשיכה אל החטא.

מדת הנקיות היא, היות האדם נקי לגמרי מכל מדה רעה ומכל חטא, לא די ממה שהחטא בו מפרסם וגלוי, אלא גם כן ממה שהלב נפתח בו להורות החר בדבר, שפאשר נחקר עליו באמת נמצא שלא היה ההחר ההוא נראה לו אלא מפני היות הלב עדין נגוע קצת מן התאנה, כי לא טהר ממנה מכל וכל, על כן תמשכהו להקל לו. אך האדם אשר טהר מזה הנגע לגמרי ונקה מכל רשם רע שמשארת התאנה אחריה, הנה ראיתו תהיה ברוכה לגמרי והבנתו זכה ולא תטהו החמדה לשום דבר, אלא כל מה שהוא חטא, אפלו שיהיה קל שבקלי החטאים, תכירהו שהוא רע ותרחיקהו ממנו. וכלשון הזה אמרו חכמים על השלמים המטהרים מעשיהם טהרה רבה שלא יהיה בהם אפלו נדנד דבר רע, "נקיי הדעת שבירושלים" (סנהדרין כג, א):

והנך רואה עתה ההפרש שבין הזהיר והנקי, אף על פי שקרובים הם זה לזה בענינם, הזהיר הוא הנזהר במעשיו ורואה שלא יחטא במה שכבר נודע לו ומפרסם אצל הכל היותו חטא, אמנם עדין איננו אדון בעצמו שלא ימשך לבו מן התאנה הטבעית שלא תטהו להראות לו התרים באיזה דברים שאין רעתם מפרסמת. וזה, כי אף על פי שהוא משתדל לכבש את יצרו ולכפות את תאוותיו, לא מפני זה ישנה את טבעו ולא יוכל להסיר מלבו התאנה הגופנית, אלא שיקבש אותה וילך אחר החכמה ולא אחריה, אך על כל פנים חשך החמירות עושה את שלו להסיתו ולפתותו:

אמנם אחר שיתרגל האדם הרגל גדול בזהירות הזה, עד שינקה נקיון ראשון מן החטאים המפרסמים, וירגיל עצמו בעבודה ובזריזותה, ותגבר בו האהבה אל בוראו והחמדה אליו, הנה כח ההרגל הזה ירחיק אותו מעניגי החמר וידיבק דעתו אל השלמות הנפשית עד שסוף סוף יוכל להגיע אל הנקיון השלם, שכבר יכבה אש התאנה הגופית מלבו בהתגבר בו החמדה האלקית ואז תשאיר ראיתו זכה וברה — כמו שכתבתי למעלה שלא יפתח ולא ישגהו חשך חמירותו — וינקה במעשיו מכל וכל.

ההגדרה: נקיון מכל רע, גם מ"הוראות היתר" מיטעות

ההבדל בין ה"זהיר" (הכובש יצרו) לבין ה"נקי" (המשנה טבעו)

ההרגל המכוון ב"זהירות" וב"זריזות" מביא ל"נקיות"

נדנדוד – נטיה קלה.

למזרח יומי

מאמר

בשיתוף:

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

ביאורים

לאחר שלמדנו על מידות הזהירות והזריזות, הגענו לעסוק עתה במידת הנקיזות. רבנו הרמח"ל מגדיר מידה זו: "היות האדם נקי לגמרי מכל מידה רעה ומכל חטא, לא די ממה שהחטא בו מפורסם וגלוי, אלא גם כן ממה שהלב נפתח בו להורות התר בדבר. הזהירות והזריזות מתייחסות אל מעשיו ופעולותיו של האדם. לעומתם, מידת הנקיזות מתייחסת אל הלב. נקיזות האדם והשמירה המרובה אינה רק 'מלמעלה', בדברים הפשוטים והידועים, אלא ניקיון פנימי ויסודי של הכול. על דרך משל אפשר לדמות את העניין למפה לבנה. פעמים רבות משתמשים במפה, פורסים אותה לנוי, ולאחר תקופת מסוימת, כשהיא כבר ספגה לכלוך ואבק, מכבסים אותה. אמנם כאשר המפה מתלכלכת ונעשה בה כתם גדול ומשמעותי, מכבסים את המפה מיד, בלא להמתין. אבל תמיד היו במפה לכלוכים, לא? נכון, אבל לכלוכים אלו לא יצרו תחושה של לכלוך, אלא הוסיפו למפה מעט גוון אפרורי. כך גם יחס הזהירות והנקיזות. האדם הזהיר מקפיד, אמנם, על ניקיון מעשיו ונזהר שלא יהיו בהם כתמים, אבל הניקיון אינו יסודי כל כך. ניקיון זה מסיר את הלכלוכים הגסים, אבל אינו עוסק בכללכלוכים הזעירים, אשר בשגרת היום יום אפילו לא ממש נחשבים כלל. אבל האדם הנקי הוא מצוחצח. כל רגע ורגע כאילו יצא ממכונת הכביסה. גם לכלוך קל אשר במבט רגיל ושטחי אינו נחשב כללכלוך זוכה לצחצוח. גם דברים שנובעים מתוך פיתוי זעיר של הלב הנוטה להקל ולהתיר – מתנקים.

הרחבות

1. למה צריכה נפש הצדיק להתאוות

רְאִיתוּ תְהִיָּה בְרוּךְהָ לְגַמְרֵי וְהִבְחִינְתוּ זָכָה וְלֹא תִטְהוּ הַחֲמִדָּה לְשׁוֹם דְּבָר – הרמב"ם (שמונה פרקים פרק ו) כתב שהאדם בעל המעלה הגדולה הוא מי שאינו מתאוה כלל לדברים שאנו מבינים שהם רעים, כגזל ושפיכות דמים, אך הוא כן מתאוה לאיסורים שאילו התורה לא הייתה אוסרת אותם לא היינו חושבים שיש בהם כל רע, כאיסורי בשר בחלב ולבישת שעטנז. אפשר להסביר שהרמב"ם לא חולק על הרמח"ל, כי הרמב"ם עוסק בעצם טבע הנפש, ומלמד אותנו שיש לעבוד ולקנות נפש כה מאוזנת עד שלא תתאוה כלל לדברים שמצד טבעה אמורים להיות רעים. ואילו הרמח"ל כאן עוסק בשעבוד לרצון ה'. על האדם לקנות נפש כזאת, שגם אם מצד הטבע הוא לא יבין בשכלו מדוע לקיים מצווה, הוא יגיע למדרגה כזאת שיצר הרע כבר אינו מסיתו לעבור עברה כלשהי, גם אם כל המגרעת בה היא עצם ה"לעבור" על רצון ה'.

2. האהבה שמנצחת את יצר הרע

וְתִגְבֹּר בּוֹ הָאֱהָבָה אֶל בּוֹרְאוֹ וְהַחֲמִדָּה אֵלָיו – הרמח"ל מדבר כאן על דרגה לא פשוטה: רצון לברוח מן החטא עד שיהיה האדם נקי לגמרי. כיצד אדם שמשעה שיצא לאוויר העולם יצא גם יצר הרע עימו, יוכל להגיע לשינוי כזה? מדרגה גבוהה כזו מחייבת רוממות מיוחדת. לזה כיוון הרמח"ל את דבריו כאן. על האדם לרומם את עצמו ולהגביר בקרבו את רגש אהבת ה' עד שאותו הרגש יוכל לשנות שינוי מהותי בו ובנטיותיו. במצב כזה "יכבה אש התאוה הגופנית מלבו בהתגבר בו החמדה האלהית".

שאלות לדיון

מדוע יש מעלה גדולה לנקות את עצמנו ממשיכה לחטא? למה לא די במניעה מהחטא עצמו? כאשר הנקי נשמר מכל חטא ותאוה גופנית, האם המשמעות היא שהוא שבר את תאוותיו?

למזבח יומי

מאמרים

בשיתוף:

Yeshiva.org.il

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

והנה על מדה זו הנה דוד שמת בעצמו ואומר (תהלים כו, ו), "ארחץ בנקיון כפי ואסבבה את מזבחך ה'", כי באמת רק מי שינקה לגמרי מכל נדנדוד חטא ועון, הוא הראוי ליראות את פני המלך ה', כי זולת זה אין לו אלא לבוש ולהכלם מלפניו, וכמאמר עזרא הסופר, (עזרא ט, ו), "אלקי בשתי ונכלמתי להרים אלקי פני אליך":

שמחת דויד על ה'נקיות, כי מביאה לקרבת ה'

צריך עמל רב להשגתה

והנה נדאי כי מלאכה רבה היא לאדם להגיע אל שלמות המדה הזאת, כי העברות הנכרות וידועות קלות הם לישמר מהם, כיון שרעתם גלויה, אך הדקדוק הזה המצטרך לנקיות הוא הקשה יותר, כי הוראת ההתר מכסה על החטא, וכמו שכתבתי. והוא כענין מה שאמרו זכרונם לברכה (עיין עבודה זרה יח, א), "עברות שאדם דש בעקביו סובבות אותו בשעת הדיו", ועל דרך זה אמרו זכרונם לברכה (בבא בתרא קסה, א), "רבם בגזל, ומעוטם בעריות, וכלם באבק לשון הרע", כי מפני רב דקותו כל בני אדם נכשלים בו במה שאין מכירים אותו. ואמרו (עיין איכה רבה פתיחתא ל) זכרונם לברכה, שדוד הנה נזהר ומנקה עצמו נקיון גמור מכל אלה, ועל כן הנה הולך למלחמה בבטחון חזק והנה שואל (תהלים יח, לח), "אךדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם", מה שלא שאלו יהושפט, אסא וחזקיה, לפי שלא היו מנקים כל כך, והוא מה שאמר הוא עצמו בתוך דבריו (שם פסוק כא), "יגמלני ה' כצדקי כפר נדי ישיב לי". ואמר עוד (שם פסוק כה), "וישב ה' לי כצדקי כפר נדי לנגד עיניו", והוא הבר והנקיון הזה שזכרנו, ואז חזר ואמר (שם פסוק ל), "כי בך אךך גדודי וכוי" אךדוף אויבי ואשיגם" (שם פסוק לח). והוא עצמו אמר עוד (שם כד, ג-ד), "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, נקי כפים ובר לבב":

ואמנם נדאי שהמדה הזאת קשה, כי טבע האדם חלש ולבו נפתה על נקלה ומתיר לעצמו הדברים שיוכל למצא בהם כדי הטעאה, ובנדאי שמי שהגיע לזאת המדה, כבר הגיע למדרגה גדולה, כי בפני מלחמה חזקה עמד ונצח. ונבוא עתה לבאר פרטי המדה הזאת.

מעלת דויד ב'נקיות' וגודל שכרו

גודל מדריגת ה'נקי'

כבר - כנקיון.

בשיתוף:

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

למדת יומי
מאמרים

ביאורים

כאשר זוכה האדם להיות נקי, הריהו זוכה למדרגה חדשה ומשמעותית. במשל המפה שבו נעזרנו אתמול, ראינו שלא מפריע לאדם שהמפה המונחת על השולחן אינה מצוחצחת ממש, כאילו הרגע יצאה מהכביסה, ולכן הוא אינו מנקה אותה לאחר שספגה מעט אבק וקיבלה קצת גוון אפרורי. אלא שכל זה נכון רק כאשר המפה משמשת אותו ואת בני ביתו בלבד.

כאשר ישמע האדם שצפוי להגיע אליו אורח חשוב, או שהמלך רוצה שהוא יביא לו את המפה לארמון, הוא ירוץ לכבס את המפה. בשביל תפקיד כזה של שירות בארמון המלך, צריך מפה מצוחצחת, ללא כתם אבק, אפילו קל שבקלים.

כאשר זוכה האדם למדרגת הנקיות, הוא מחדש לעצמו תכונה שמאפשרת לו להיכנס לארמון של המלך. ומעתה, משעה שראוי האדם להיכנס לארמון ולראות את פני המלך, הריהו דבק בבורא עולם, וכל אישיותו מתעלה ומתרוממת.

הדבקות בה', המתאפשרת בעקבות הנקיות שרכש האדם, נותנת לאדם את האפשרות לבטוח בה', ולדעת שמעתה והלאה ה' ישמור עליו, כמו שמצאנו אצל דוד המלך, עליו השלום. כשאדם קרוב למלך, הוא יודע שהמלך ישמור עליו. כך גם מי שנדבק בבורא עולם יכול לבטוח בו שהוא יגן עליו מכל רע.

הרחבות

1. הקשר שבין דוד המלך לנקיות ולניצחון במלחמות
 שְׁדוּד הָיָה נְזָהָר וּמְנַקָּה עֲצָמוֹ נְקִיּוֹן גְּמוּר מִכָּל אֱלֹהִים, וְעַל כֵּן הָיָה הוֹלֵךְ לְמַלְחָמָה בְּבִטְחוֹן חֶזֶק –
 זמן מלחמה הוא זמן של בירור בין טוב לרע. אם זוכה האדם להיות כולו טוב, הוא יגבר על אויבו באופן טבעי וינצחו בבירור של המלחמה. לכן המתאים ביותר לניצחון במלחמה הוא האדם שהגיע לנקיות מוחלטת. כמה מתאים שדוד המלך, אבי מלכות ישראל שניצח במלחמות רבות, יהיה זה שמבטא שיא גדול של נאמנות מוחלטת למלך מלכי המלכים. דוד הוא מלך קודם כול על עצמו, והוא מושל בגבורה בנטיות נפשו.

שאלות לדיון

האם גם לאדם שכבר קנה את הנקיות יש מקום להתבייש מה' ? מה תוכן בושה זו ?
 המחבר כותב שדוד המלך יכול לבטוח בה' שינצח אויביו, מפני שזכה למידת הנקיות. מה הקשר בין נקיות לביטחון בה' ?

בשיתוף:

הרשת הישיבה בית אבי
Yeshiva.org.il
 פלגים וזוהר פתורה

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

למזרח יומי
 מאת אוריאל

פרק י"א

בפרטי מידת הנקיזות

מידת הנקיזות מתפרטת ומתפשטת על כל תחומי האיסורים והמידות הרעות מהם יש להינקות. בראש ובראשונה מהאיסורים אליהם יש משיכה טבעית חזקה: גזל, עריות ומאכלי איסור. נקיזות בחטאים החברתיים לגוניהם; רכילות, לשון הרע, שקר, חילול השם ועוד ועוד. נקיזות בשמירת שבת ויו"ט, ובכל שאר מצוות לא תעשה. מעבר לנקיזות ממצוות לא תעשה ישנה נקיזות גם בענייני מידות: גאווה, קנאה, כעס, חמדה – לממון ולכבוד. אמנם משימה זו לא קלה כלל ועיקר, אך המחבר מעיד שעל ידי הרגל קבוע בתיקונה ורצון עקבי ניתן לעלות, אט אט, גם במעלות הנקיזות.

פרטי מידת הנקיזות רבים הם מאד והנם בכל הפרטים שבכל הש"ה מצוות לא תעשה. כי אמנם ענין המדה כבר אמרתי שהוא להיות נקי מכל ענפי העברות, ואולם אף על פי שבכל העברות משתדל היצר הרע להחטיא את האדם, כבר יש מהם שהטבע מחמדן יותר ובהן מראה לו יותר התרים, אשר על כן יצטרך בהן יותר חזק לנצח את יצרו ולהנקות מן החטא, וכן אמרו זכרונם לברכה (משנה מכות ג, טו), "גזל ועריות נפשו של אדם מחמדתן ומתאנה להן". והנה אנחנו רואים, שאף על פי שלא רב בני האדם בגלוי הם, דהינו, שישלחו יד ממש בממון חבריהם לקחת ולשוים בכליהם, אף על פי כן רבם טועמים טעם גנבה במשאם ומתנם, במה שישורו התר לעצמם להשתפר איש בהפסדו של חברו, ויאמרו "להרויח שאני". ואולם לאוים הרבה נאמרו בגזל, לא תגנב (שמות כ, יג), לא תגזל (ויקרא יט, יג), לא תעשק (שם), לא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו (שם פסוק יא), לא תונו איש את אחיו (עין שם כה, יד), לא תסיג גבול העד (דברים יט, יד). הן כל אלה חלוקי דינים שבגזל, כוללים מעשים רבים מן המעשים הנעשים בכלל המשא והמתן המדיני, ובכלם אסורים רבים. כי לא המעשה הנכר ומפרסם בעשק ובגזל הוא לבדו האסור, אלא כל שסוף סוף יגיע אליו ויגרם אותו, כבר הוא בכלל האסור. ועל ענין זה אמרו זכרונם לברכה (סנהדרין פא, א), "ואת אשת רעהו לא טמא" (יחזקאל יח, ו) — "שלא יכד לאמנות חברו". וכבר הנה רבי יהודה אוסר לחננני שלא יחלק קליות ואגוזים לתינוקות כדי להרגילן שיבואו אצלו, ולא התירו חכמים אלא מפני שגם חבריו יכולים לעשות כן (משנה בבא מציעא ד, יב). ואמרו זכרונם לברכה (בבא בתרא פח, ב), "קשה גזל הדיוט מגזל גבוה, שזה הקדים חטא למעילה" וכו'. וכבר פטרו (ברכות טז, א) את הפועלים העושים אצל בעל הבית מברכת המוציא, ומברכות אחרונות דברכת המזון, ואפלו בקריאת שמע לא חיבוס לבטל ממלאכתו אלא בפרשה ראשונה בלבד, קל וחמר בן בנו של קל וחמר לדברי הרשות, שכל שכיר יום אסור בהן שלא לבטל מלאכתו של בעל הבית, ואם עבר הרי זה גזלן. הנה אבא חלקיה (תענית כג, ב) אפלו שלום לא השיב לתלמידי חכמים שנתנו לו שלום, שלא לבטל ממלאכת רעהו. ויעקב אבינו עליו השלום מבאר בפיו ואומר (בראשית לא, מ), "הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני", מה יענו אפוא העוסקים בהנאותיהם בשעת מלאכה ובטלים ממנה, או כי יעסקו בחפציהם איש לבצעו? :

פרטי הנקיזות מרובים

גזל הוראות ההיתר מצויות בו

למזבח יומי מאמר

בשיתוף:

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

ביאורים

יש לנו נטייה לזלזל בפרטים הקטנים. גם בעברות חמורות שאנו נזהרים מהן מאוד, נותר לכלוך בפינות הקטנות. לפעמים, כשמטאטאים את הבית ורוצים לנקות כל גרגר אבק, יש מקומות שלא שמים לב אליהם. פינות הבית, מתחת למיטה, מאחורי הארון, ובדרך כלל דווקא שם האבק מצטבר. כשניגשים לנקות צריך קודם כל לדעת היכן נמצא הכלוך ומה דורש ניקוי. גם אם הרצפה נראית נקייה, כשנזיז את הארון נגלה את כל הכלוך שהצטבר תחתיו.

לכן, רבנו הרמח"ל פורש לפנינו רשימה די מפורטת של הדברים המצויים והעיקריים שבהם נכשלים רבים, אם משום שהם מתירים לעצמם משהו בגלל נגיעה אישית ואם משום חוסר מודעות. הרשימה מפורטת אך איננה שלמה, ומתוכה עלינו ללמוד ולהסיק גם לשאר המקרים השונים במהלך החיים, שבהם יכולה להיות מצויה הטעות הזו. ככל שנלמד ונפנים את המקרים אותם מלמד הרמח"ל, כך נוכל, בעזרת ה', להשליך וליישם את דבריו גם בשאר המקרים שאינם מובאים לפנינו.

הנקודה הראשונה עליה מדבר הרמח"ל היא הממון. איננו מזלזלים בכסף. הוא כלי חשוב שאיתו אפשר לקיים מצוות רבות, ובראש ובראשונה הוא המאפשר לנו לחיות – לקנות מזון, לשלם חובות, לרכוש דירה ועוד. בלעדיו אי אפשר להתקיים כראוי ולכן אנו מכירים בחשיבותו, עד כדי כך שחז"ל מלמדים אותנו: "צדיקים ממונם חביב עליהם יותר מגופם" (חולין דף צא עמוד א). אבל דווקא בגלל הצורך והחשיבות שיש לממון, אנחנו מוכרחים לא להתפתות ולא להיגרר אחריו. לא להפוך אותו לעיקר ותכלית, אלא לזכור שהייעוד שלו הוא רק לעזור לנו לחיות חיים ברווח ולקיים מצוות. הוא אמצעי וכלי עזר, לא ערך ומטרה.

הרחבות

1. מדוע כוחות הגזל והעריות חזקים כל כך?

"גזל ועריות נפשו של אדם מחמדתן ומתאנה להן" – לא לחינם ברא הקב"ה את כוחות העריות והגזל חזקים כל כך, אלא ודאי שיש לכך חשיבות גדולה.

יצר העריות: הגמרא ביומא (דף סט עמוד ב) מספרת שחז"ל ביטלו זמנית את כוחו של יצר העריות, אך ראו שללא יצר העריות לא ייתכן קיום לעולם, שכן כל קיום העולם תלוי בפרייה ורבייה. לכן החליטו להחליש את כוחו ולא לבטלו לחלוטין.

יצר הגזל: הרב קוק זצ"ל מבאר שיש באדם מעין "כוח הישרדות" המביאו לדאוג לפרנסתו, לפרנסת משפחתו ולהגשמת חלומותיו. נטייה זו יכולה לגרום לאדם שיעמיד את צרכיו בחשיבות עליונה על חשבון ממון חברו, ויגנוב. (עיין עין איה שבת פרק שני אות רכז).

2. בין אישה לפרנסה

"וְאֵת אִשְׁתּוֹ רָעוּהוּ לֹא טָמֵא - שְׂלֵא יָרַד לְאִמְנוֹת חֲבֵרוֹ" – היורד לאומנותו של חברו הוא מי שבא לעסוק באומנות מסוימת במקום שכבר יש אחר שעוסק בה. יש להבין מה הדמיון בין אדם שבא על אשת חברו לבין פגיעה בפרנסתו של חברו. על כך מצאנו שני הסברים:

א. האישה נקראת "עזר כנגדו", וכן האומנות היא עזר לאדם, כיוון שבעזרתה האדם יכול להתפרנס ולהתקיים (על פי מהר"ל חידושי אגדות סנהדרין פא).

ב. הבא על אשת חברו אוסרה על בעלה, כך גם אדם היורד לאומנות חברו יכול לגרום לחוסר רווחיות של עסק חברו, ועקב כך חברו יפסיק להתעסק באותו עסק. (על פי מרגליות הים – סנהדרין פא).

שאלות לדיון

איך ייתכן שגזל מחבר חמור יותר מגזל "גבוה"?

מדוע צריכה התורה להזהיר בכל כך הרבה לאוין על איסור מסוים?

למזלך יומי
מאמורה

בשיתוף:

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

ולא עוד אלא שֶאֱפלוּ אִם עֲשֵׂה מִצְוָה בְּזִמְנוֹ מְלֹאכְתּוֹ, לֹא לְצַדִּיקָה תִּחְשַׁב לוֹ אֲלֵא עֲבָרָה הִיא בְּיָדוֹ, שְׂאִין עֲבָרָה מִצְוָה (עֵינַי יְרוּשְׁלַמִּי חֵלָה פֶּרֶק א, הַלְכָה ה), וְקָרָא כְּתִיב (ישעיה סא, ח), "שִׁנְאָה גִּזְלָה בְּעוֹלָה". וְכַעֲנִין זֶה אָמְרוּ זְכוּרִים לְבִרְכָה (בבא קמא צד, א), "הֲרִי שֶׁגִּזְלָה סָאָה חֲטִים וּסְחָנָה וְאֶפְאָה וּמִבְרַךְ, אִין זֶה מְבָרַךְ אֲלֵא מְנַאֲךְ, דְּכְתִיב (תהלים י, ג), 'וּבִצְעַ בְּרַךְ נֶאֱךָ ה'"; וְעַל פְּיוֹצָא בְּזָה נֶאֱמַר, "אִין לֹא לְזָה שְׁנַעֲשֵׂה סְנִגוּרוֹ קְטִגוּרוֹ", וְכַמְאָמְרִים זְכוּרִים לְבִרְכָה (ירושלמי סוכה פרק ג, הַלְכָה א) בְּעֵנִין לִוְלָב הַגְּזוּל. וְהִדִּין נוֹתֵן, כִּי הֲרִי גִזְלָה חֲפֶץ — גִּזְלָה, וְגִזְלָה זְמַן — גִּזְלָה, מַה גִּזְלָה אֶת הַחֲפֶץ וְעוֹשֵׂה בֹּ מִצְוָה — נַעֲשֵׂה סְנִגוּרוֹ קְטִגוּרוֹ, אִף גִּזְלָה אֶת הַזְּמַן וְעוֹשֵׂה בֹּ מִצְוָה — נַעֲשֵׂה סְנִגוּרוֹ קְטִגוּרוֹ, וְאִין הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲפֶץ אֲלֵא בְּאֶמוּנָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר, (תהלים לא, כד) "אֶמוּנִים נִצְרָה ה'". וְאוֹמֵר, (ישעיה כו, ב) "פִּתְחוּ שַׁעֲרֵים וְנִבְּאָה גוֹי צְדִיק שְׁמֵר אֶמְנִים". וְאוֹמֵר (תהלים קא, ו), "עֵינֵי בְּנֵאֲמָנִי אֲרָץ לְשֶׁבֶת עַמְדִּי". וְאוֹמֵר (ירמיה ה, ג), "עֵינֶיךָ הֲלוֹא לְאֶמוּנָה":

וְאִף אִיבֵּה הַעִיד עַל עֲצֻמוֹ וְאָמַר (איוב לא, ז), "אִם תִּטָּה אֲשֶׁרִי מִנִּי הַדָּרֶךְ וְאַחַר עֵינֵי הַלֵּךְ לְבִי וּבְכַפִּי דָּבַק מֵאוֹם", וְהִבֵּט יוֹפֵי הַמַּשָּׁל הִזָּה, כִּי דַמָּה הַגִּזְלָה הַבְּלִתִּי נִגְלָה כְּדָבָר הַמִּתְדַּבֵּק בְּיַד הָאָדָם, שְׂאִף עַל פִּי שְׂאִין הָאָדָם הוֹלֵךְ לְכַתְחֵלָה לְטַל אוֹתוֹ, וְנִשְׁאָר דָּבַק מֵאֲלִיו, סוֹף סוֹף בְּיָדוֹ הוּא — כֵּן הַדָּבָר הִזָּה, שְׂאִף שְׂלֵא יִהְיֶה הָאָדָם הוֹלֵךְ וְגִזְלָה מִמֶּשֶׁ, קֶשֶׁה הוּא שִׁיחִיו יָדָיו רִיקָנוֹת מִמֶּנּוּ לְגַמְרֵי. אֶמְנִים בְּאֶמֶת כָּל זֶה נִמְשָׁךְ מִמָּה שֶׁתַּחַת הַיּוֹת הַלֵּב מוֹשֵׁל בְּעֵינֵים, שְׂלֵא נִיחַ לְהִיּוֹת נְעִים לָהֶם אֶת שֶׁל אַחֲרֵים, הַעֵינִים מוֹשְׁכִים אֶת הַלֵּב לְבַקֵּשׁ הַתָּרִים עַל מַה שֶׁנֶּאֱרָא לָהֶם יָפָה וְנִחְמָד, עַל כֵּן אָמַר אִיבֵּה, שְׂהוּא לֹא כֵּן עֲשֵׂה וְלֹא הַלֵּךְ לְבֹו אַחַר עֵינֵיו, עַל כֵּן לֹא דָּבַק בְּכַפִּיו מֵאוֹם:

רָאָה נָא בְּעֵנֶיךָ הַהוֹנָאָה, כַּמָּה נִקַּל הוּא לְאָדָם לְהַתְפַּתּוֹת וּלְפֶשֶׁל, כַּאֲשֶׁר לְכַאוּרָה נִרְאָה לוֹ שְׂכָאוֹי הוּא לְהַשְׁתַּדֵּל לְכַפּוֹת סְחוּרְתּוֹ בְּעֵינֵי הָאֲנָשִׁים, וְלַהֲשַׁתְּכֵר בִּיגִיעַ כַּפְּיוֹ, לְדַבֵּר עַל לֵב הַקּוֹנֶה לְמַעַן יִתְרַצָּה לוֹ, וְיִאֲמְרוּ עַל כָּל זֶה, "יֵשׁ זָרִיו וְנִשְׁפָּר" (פסחים נ, ב), "וְיִד חֲרוּצִים תַּעֲשִׂיר" (משלי י, ד). אֶמְנִים אִם לֹא יִדְקַדֵּק וְיִשְׁקַל מַעֲשֵׂיו הַרְבֵּה, הִנֵּה תַחַת חֲטָה יֵצֵא חוּחַ, כִּי יַעֲבֹר וְנִכְשֵׁל בְּעוֹן הַהוֹנָאָה אֲשֶׁר הִזְחַרְנוּ עֲלֵיהָ (ויקרא כה, יז), "לֹא תוֹנֵנִי אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ". וְאָמְרוּ זְכוּרִים לְבִרְכָה (עֵינַי חוֹלִין צד, א), אֲפֵלוּ לְרַמּוֹת אֶת הַגּוֹי אֲסוּר, וְקָרָא כְּתִיב (צפניה ג, ג), "שְׂאִרֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עוֹלָה וְלֹא יִדְבְּרוּ כִזָּב, וְלֹא יִמְצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תְּרַמִּית", וְכֵן אָמְרוּ (ע"פ בבא מציעא ס, ב), "אִין מְפָרְכְּסִין הַכְּלִים הַיִּשְׁנִים שְׂכָאוֹ כְּחַדְשִׁים", (ספרי דברים רצה) "אִין מְעַרְבִים פְּרוֹת בְּפְרוֹת, אֲפֵלוּ חַדְשִׁים בְּחַדְשִׁים, אֲפֵלוּ סָאָה בְּדִינָר, וְאֲפֵלוּ יָפָה דִינָר וְטִרְסִית לֹא יַעֲרֵב וְיִמְכָּרֵם סָאָה בְּדִינָר", (דברים כה, טז) "כָּל עֲשֵׂה אֱלֹה כָּל עֲשֵׂה עוֹלָה", (ספרי דברים שם) קְרוֹי חֲמִשָּׁה שְׁמוֹת, עוֹלָה, שְׂנֵאוֹי, מְשַׁקָּךְ, מְתַעֵב, חֲרָם, תוֹעֵבָה. עוֹד אָמְרוּ זְכוּרִים לְבִרְכָה (בבא קמא קיט, א), "כָּל הַגְּזוּלָה אֶת חֲבֵרוֹ אֲפֵלוּ שׁוֹה פְּרוּטָה כְּאֵלוֹ נוֹטֵל נִפְשׁוֹ מִמֶּנּוּ", הֲרִי לֵךְ חוֹמֵר הַעוֹן הִזָּה אֲפֵלוּ כְּשַׁעוֹר מַעֲט. וְאָמְרוּ עוֹד (תענית ז, ב), "אִין הַגְּשָׁמִים נִעְצָרִים אֲלֵא בְּעוֹן גִּזְלָה". וְעוֹד אָמְרוּ (ויקרא רבה לג, ג), "קִפְּהָ מְלֵאָה עוֹנוֹת מִי מְקַטְרֵג בְּרֵאשׁ כְּלָם? — גִּזְלָה". וְדוֹר הַמְּבּוּל לֹא נִחְתָּם גִּזְרֵי דִינִים אֲלֵא עַל הַגִּזְלָה (סנהדרין קח, א):

וְאִם תִּאֲמַר בְּלִבְבְּךָ, וְאִיךְ אֲפֶשֶׁר לָנוּ שְׂלֵא לְהַשְׁתַּדֵּל בְּמִשְׁאֲנוֹ וּמִתְנַנְנוּ לְרַצּוֹת אֶת חֲבֵרְנוֹ עַל הַמִּקַּח וְעַל שׁוּיוֹ? חֲלוּק גְּדוּל יֵשׁ בְּדָבָר, כִּי כָּל מַה שְׂהוּא לְהַרְאוֹת אֶת הַקּוֹנִים אֲמִתּוֹת טוֹב הַחֲפֶץ וְנִפְיוֹ, הִנֵּה הַהַשְׁתַּדְּלוֹת הַהוּא טוֹב וְנִשְׁרָ, אֲךָ מַה שְׂהוּא לְכַסּוֹת מוֹמֵי חֲפִצוֹ אִינוֹ אֲלֵא הוֹנָאָה וְאֲסוּר. וְזֶה כָּלֵל גְּדוּל בְּאֶמוּנַת הַמַּשָּׂא וְהַמִּתְּן.

באמונה – ביושר. מפרכסין – מיפיים ומקשטים.

למזבח יומי
מאמורה

בשיתוף:

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

ביאורים

אתמול למדנו שלממון יש ערך בתור אמצעי המאפשר לנו לחיות ולהתקיים, אך אין להימשך אחריו יותר מדי. 'כסף' הוא מלשון 'כוסף' – לכסוף למשהו, לרצות בו ולהשתוקק אליו. אכן, מצוי מאוד שאנשים משתוקקים לכסף ורודפים אחריו. אם כן, מה נעשה כדי שלא תדבק בנו מידה שלילית זו?

עלינו להתרגל להיות נקיים מכל ממון שלא שייך לנו. גם מי שבדרך כלל משתדל לדקדק בקיום מצוות יכול ליפול כשהדבר נוגע לממונו. מבלי לשים לב הוא יכול לומר גם על גזלתו שאין בה איסור. למשל, אם במקום עבודתו יש מכונת צילום, מדוע שהוא לא יצלם שם את מסמכיו האישיים בחינם במקום ללכת לחנות ולשלם על כך? בהסתכלות ראשונית הוא חושב שלא עשה איסור, אך אם המעביד אינו מסכים לכך זהו גזל, גם אם כל חבריו בעבודה עושים זאת. אם יתבונן קצת יראה שאין הבדל בין מעשה כזה לבין לקיחת כסף מארנקו של המעביד מבלי שירגיש בכך.

אף אחד מאיתנו לא רוצה להיות גזלן, רוב האנשים מואסים במעשי גזלנות. אבל בכל זאת רבים חושבים ש'השלמת ציוד' בצבא אינה אסורה, כיוון שהציוד שייך לצה"ל בין כה וכה, ואין מי שרוצה להישפט ולשלם קנס על ציוד צבאי שאיבד. לכן, רבים רואים את הדבר כמותר, על אף שמעשה זה הוא גניבה, והעושה זאת נקרא גנב.

עלינו להתרגל להיות נקיים אפילו מגזל כזה. ראשית כול להכיר בכך שזהו גזל, ואז, לאחר מכן, נוכל גם להשתחרר ממנו.

הכלל שמדגיש לנו הרמח"ל הוא לשים לב לפרטים הקטנים. כך נראה למשל שגם זמן שווה כסף, ועל אדם העובד בשכירות לנצל את זמן עבודתו ולא להתבטל ממלאכתו.

הרחבות

1. מדוע גנב שמברך הוא "מנאץ"?

"וּבַצֵּעַ בְּרַךְ נֶאֱמַר ה'" – ניתן לתת שלושה הסברים כדי לבאר מדוע הגנב מנאץ בברכתו:

א. כאשר אדם מברך הוא מבטא הכרה בעליונותו של ה'. לעומתו, הגנב עושה "פשרה" במצוות התורה. הוא מתיר לעצמו את הגזל, אך חושב שבכל זאת חייב להפריש מגזל זה חלה. אדם זה מזלזל בחלק מציווי ה', וחושב שיכול לבחור אלו מצוות לעשות. ברכתו אינה באה מהכרה בעליונות מצוות התורה, ולכן הינה ניאופ. (ע"פ ספר מצוות גדול – סמ"ג).

ב. יש מפרשים שרק כשמברך ברכת המצוות על דבר גזול הרי זה מנאץ, כיוון שאומר בברכה "וציוונו", וכביכול אומר שהקב"ה ציווה אותו לקיים מצווה בגזל. (קרוב נתנאל, פסחים פרק שני ס"ק ק')

ג. ערוך השולחן כתב: "דאין ראוי להזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא על עניין שהיה גזל". ניתן לבאר שדרך ה' היא אמת ויושר, על כן אין ראוי להזכיר שמו על מעשה נבלה כגזל (חושן משפט שנג).

2. ראיית העין – תחילת העברה

"הַעֵינִים מוֹשְׁכִים אֶת הַלֵּב" – הטור (אורח חיים א) מבאר לנו את המסלול שבו אדם מגיע לעברה:

ראיה-->רצון הלב-->מעשה.

"יהודה בן תימא אומר: הוי עז כנמר, וקל כנשר, רץ כצבי, וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים! ...ואמר קל כנשר, כנגד ראות העין. ודמה אותו לנשר, כי כאשר הנשר שט באוויר כך הוא ראות העין. לומר שתעצים עיניך מראות ברע כי היא תחלת העבירה שהעין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרין (מבצעים את המעשה)" (שם).

שאלות לדיון

איך אפשר להשוות ממון לנפש?

האם עצירת גשמים בעוון גזל היא מידה כנגד מידה?

למדת יומי

מאמרים

בשיתוף:

Yeshiva.org.il

www.yeshiva.org.il

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

גודל עון המסחר במידות מעוותות ועון ריבית

לא אמר מענין המדות, שהרי בפרוש פתוב בהם (דברים כה, טו), "תועבת ה' אלקיך כל עשה אלה", ואמרו זכרונם לברכה (בבא בתרא פח, ב), "קשה ענשם של מדות מענין של עריות" וכו', ואמרו (שם), "הסיטון מקנח מדותיו" וכו', וכל כך למה? כדי שלא יחסרו בלא דעת ולא יענש. כל שכן עון הרבית שגדול הוא ככופר באלקי ישראל חס וחלילה, ואמרו זכרונם לברכה (עין שמות רבה לא, ו) על פסוק (יחזקאל יח, ג), "בגשך נתן ותרבית לקח נחי לא יחיה", שאינו חי לתחיית המתים, כי הוא ואבק שלו משקץ ומתעב בעיני ה'. ואינו רואה צרך להאריך בזה, שכבר אימתו מטלת על כל איש ישראל:

אמנם כללו של דבר, כמו שהמדת המון רבה, כן מכשלותיו רבים, וכדי שיהיה האדם נקי מהם באמת, עיון גדול ודקדוק רב צריך לו, ואם נקה ממנו, ידע שהגיע כבר למדרגה גדולה, כי רבים יתחסדו בענפים רבים מענפי החסידות, ובענין שנאת הבצע לא יכלו להגיע אל מחוז השלמות. הוא מה שאמר צופר הנעמתי לאיוב (איוב יא, יד-טו), "אם און בידך — הרחיקהו, ואל תשכן באהלך עולה, כי אז תשא פניך ממום, והיית מצק ולא תירא":

והנה דברתי עד הנה מפרטי מצנה אחת מן המצוות, וכפרכי חלוקים אלה ודאי שנמצאים בכל מצנה ומצנה, אמנם אינני מזכיר אלא אותם שרגילים רב בני האדם לפשל בהם:

וינדבר עתה מן העריות שגם הם מן החמודים, והם שניים במדרגה אל הגזל, כמאמרם זכרונם לברכה שזכרתי למעלה (בבא בתרא קסה, א), "רבם בגזל ומעוטם בעריות". והנה מי שירצה להנקות לגמרי מזה החטא, גם לו תצטרך מלאכה לא מועטת, כי אין בכלל האסור גופו של מעשה בלבד, אלא כל הקרב אליו, ומקרא מלא הוא (ויקרא יח, ו), "לא תקרבו לגלות ערוה". ואמרו זכרונם לברכה (שמות רבה טו, ב), "אמר הקדוש ברוך הוא, אל תאמר, הואיל ואסור לי להשתמש באשה, הריני תופשה ואין לי עוון, הריני מגפפה ואין לי עוון, או שאני נושקה ואין לי עוון, אמר הקדוש ברוך הוא, כשם שאם נדר נזיר שלא לשותת יין — אסור לאכל ענבים לחים ויבשים ומשרת ענבים וכל היוצא מגפן היין, אף אשה שאינה שלך אסור ליגע בה כל עקר, וכל מי שנוגע באשה שאינה שלו מביא מיתה לעצמו" וכו'. והבט מה נפלאו דברי המאמר הזה, כי המשיל את האסור הזה לנזיר, אשר אף על פי שעקר האסור אינו אלא שתית יין, הנה אסרה לו תורה כל מה שיש לו שזכות עם היין, והיה זה למוד שלמדה תורה לחכמים, איך יעשו הם הסג לתורה במשמרת שנמסר בידם לעשות למשמרתה, כי ילמדו מן הנזיר לאסור בעבור העקר גם כל דמי ליה, ונמצא שעשתה התורה במצנה זאת של נזיר, מה שמסרה לחכמים שיעשו בשאר כל המצוות, למען דעת שנה רצונו של מקום, וכשאסור לנו אחד מן האסורים, ילמד סתום מן המפרש לאסור כל הקרוב לו. ועל זה הדרך אסרו בענין זה של העריות כל מה שהוא ממינו של הזנות או הקרוב אליו, והיה באיזה חוש שיהיה, דהיינו, בין במעשה, בין בראיה, בין בדבור בין בשמיעה, ואפלו במחשבה.

עריות כזיר, סחור סחור לכרמא לא תקרב

למדת יומי

מאמר

בשיתוף:

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

לא אמר — לא ארחיב בדיבור. מן החמודים — שנפשו של אדם מחדתו. כל דדמי ליה — כל מה שדומה לו.

ביאורים

עד עכשיו דיברנו על ענייני הממון שבהם נכשלים אנשים רבים כי הם חומדים אותו. בגלל אהבתם לכסף הם אינם מרגישים כיצד הם עוברים על איסורים כמו גניבה, גזל והונאה. כעת עובר הרמח"ל לחלק נוסף של עבירות שבהן נכשלים רבים משום שהם חומדים אותן ומתאוים אליהן – איסורי העריות.

יצר העריות אף הוא יצר חזק מאד באדם, ואין זה סתם. יש לו תפקיד חשוב מאוד כי הוא המקיים את המין האנושי. בלעדיו לא היו אנשים מתחתנים, מולידים צאצאים, מיישבים את העולם ומפתחים אותו. לשם כך שם בנו הקב"ה בחכמתו טבע חזק כל כך להימשך אל המין השני, כדי להקים משפחה, לפרות ולרבות ולקיים את העולם.

אם כן, יצר העריות הוא אחת התכונות היפות שטבעו בנו, ויש לו חשיבות רבה, אולם כל זה דווקא כשהוא אינו עובר את הגבול אלא מגיע בזמן ובמקום הנכונים – בהקמת המשפחה. שם יש לו יופי מיוחד. בגלל חשיבותו מוכרח היצר להיות חזק, ודווקא משום כך עלינו להיזהר שלא להתפתות אחריו.

לכן, התורה מצווה עלינו מספר הרחקות, שלא להתקרב כלל אל דברים היכולים לגרות ולעורר את היצר. הרחקות אלה הן לא רק עצה טובה אלא גם איסורי תורה גמורים, ואנשים רבים שאינם מודעים להם, נכשלים. ההרחקות הן בכל תחומי החיים כפי שנראה בהמשך הלימוד – במעשה, בראייה, בדיבור ואפילו במחשבה.

עלינו להגיע לרמה גבוהה של נקיות באיסורי העריות בכל אחד מתחומי החיים על מנת שלא ניכנע ליצר העריות, אלא נשלוט אנחנו בו. לשם כך עלינו – (א) לדעת מה אסור. (ב) להפנים את גודל האיסור בכל פרט, ולראות את הכיעור שבו. (ג) ליישם זאת בפועל בעזרת ה'.

הרחבות

1. מדוע המלווה בריבית נחשב ככופר בה'?

"עוֹן הַרְבִּית שְׁגָדוֹל הוּא כְּכֹפֵר בְּאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" – בספר ויקרא (כה, לז) נאמר: "אֵת פֶּסַף לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֹשֶׁךְ וּבְמִרְבִּית לֹא תִתֵּן אֶכְלֶךְ: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם..." בפסוקים אלו אנו רואים חיבור בין איסור ריבית, אמונה בה' ויציאת מצרים. מכאן למדו חז"ל (ספרא בהר פרשה ה') "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם, על תנאי כך הוצאתי אתכם מארץ מצרים על תנאי שתקבלו את מצות ריבית שכל המודה במצות ריבית מודה ביציאת מצרים, וכל הכופר במצות ריבית כאלו כופר ביציאת מצרים"

ופירש המלבי"ם "ללמד שהכופר במצות ריבית כופר באלוה. כי מצווה זו מורה על האמונה והביטחון שמלוה מעותיו בחנם, ובוטח כי יעשרהו ה' מצד השגחתו בדרך פלא. שהשגחה זו נתייחדה מעת יציאת מצרים, שהפלם (הבדילם) מן הטבע (המציאות הטבעית) אל הנהגה ניסית, והמלווה בריבית כופר בזה (ביכולת ה' לפרנסו בדרך נס), ורוצה להתעשר בנשך ותרבית וסוף נכסיו מתמוטטים הפך הטבע הנהוג".

2. מניין שהנוגע באשת חברו מביא מיתה לעצמו?

"וְכָל מִי שֶׁנֹּגַע בְּאִשָּׁה שְׂאִינָה שְׁלוֹ מְבִיא מִיתָה לְעַצְמוֹ" – במדרש (שמות רבה טז) לומדים דרשה זאת מסמיכות פרשת סוטה לנזיר. הנזיר הורחק אף מחרצני היין. מכאן אנו צריכים ללמוד, שעלינו להיזהר מכל מה שקרוב לאיסור אף שאינו האיסור ממש. כך גם אסור לאדם לגעת באישה זרה שמא יגיע לאיסור של גילוי עריות.

אך עדיין לא ברור כיצד מביא מיתה לעצמו. הרי גם אם יגיע לעברה, רק הסוטה נענשת ב"מים המרים". במדרש רבה (נשא ט, לה) מבואר שאם הסוטה מתה עקב שתיית המים, אף הבועל מת בדרך זו.

שאלות לדיון

מדוע חמור כל כך הלוות בריבית, הרי הלווה לוקח את הכסף מרצונו? האם סייגי התורה הם רק אמצעים כדי שלא נעבור על איסור, או שיש בהם רע מצד עצמם?

למזבח יומי

מאמרים

בשיתוף:

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

איסור עריות במעשה, ראייה, דיבור ושמיעה

חומרת זנות הפה והאוזן (בניבול פה)

איסור הרהור-זנות

ועתה אביא לך ראיות על כל אלה מדבריהם זכרונם לברכה. במעשה, דהננו, הנגיעה או החבוק וכיוצא, כבר נתבאר למעלה במאמר שזכרנו ואין צריך להאריך:

בראיה, אמרו זכרונם לברכה (ברכות סא, א), "יך לך לא ינקה רעי (משלי יא, כא) — כל המרצה מעות מידו לנדה כדי להסתכל בה לא ינקה מדינה של גיהנם". ואמרו עוד (שבת סד, א), "מפני מה הצרכו ישאל שבאותו הדור פרה? מפני שזנו עיניהם מן הערנה" וכו', "אמר רב, מפני מה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים? לומר לך, שכל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאלו מסתכל במקום התרף" (ברכות כד, א), ואמרו עוד, "ונשמרת מכל דבר רע" (דברים כג, י) "שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפלו היא פנויה, באשת איש ואפלו היא מכווערת" (עבודה זרה כ, א): בענין הדבור עם האשה, בהדיא שנינו (אבות א, ה), "כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו". ובשמיעה אמרו (ברכות כד, א), "קול באשה ערנה":

עוד בענין זנות הפה והאוזן, דהננו, הדבור בדברי הזנות או השמיעה לדברים האלה, כבר צנחו ככרוקיא ואמרו (ויקרא רבה כד, ז), "ולא יראה בך ערות דבר" (דברים כג, טו) — "ערות דבור זה נבול פה", ואמרו (שבת לג, א), "בעון נבלות פה צרות מתחדשות ובחורי שונאיהם של ישאל מתים", ואמרו עוד (שם), "כל המנבל פיו מעמיקים לו גיהנם", ואמרו עוד (שם), "הכל יודעים כלה למה נכנסת לחפה, אלא כל המנבל פיו ואומר, אפלו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכים לו לרעה", ואמרו עוד (חגיגה ה, ב), "אפלו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידים לו לאדם בשעת הדיו". ובענין השמיעה הרעה הזאת גם כן אמרו (שבת לג, א), "אף שומע ושותק, שנתמר (משלי כב, יד) 'זעום ה' יפל שם'", הרי לך שכל החושים צריכים להיות נקיים מן הזנות ומענינו:

ואם לחשך אדם לומר, שמה שאמרו על נבול פה, אינו אלא כדי לאים ולהרחיק אדם מן העברה, ובמי שדמו רותח הדברים אמורים, שמדי דברו בא לידי תאנה, אכל מי שאומר דרך שחוק בעלמא לאו מלתא הוא ואין לחוש עליו, אף אתה אמר לו, עד כאן דברי יצר רע. כי מקרא מלא שהביאוהו זכרונם לברכה לראותם (ישעיה ט, טז), "על כן על בחוריו לא ישמח ה' וכו' כי כלו חנף ומרע וכל פה דבר נבלה", הנה לא הזכיר הכתוב הזה לא עבודת אלילים ולא גלוי עריות ולא שפיכות דמים, אלא חנפה ולשון הרע ונבול פה, כלם מחטאות הפה בדבורו, ועליהם יצאה הגזרה, "על כן על בחוריו לא ישמח ה' זאת ותמיו ואת אלמנותיו" וכו', אלא האמת הוא כדברי רבותינו זכרונם לברכה, שנבול פה הוא ערנותו של הדבור ממש, ומשם זנות הוא שנתאסר ככל שאר עניני הזנות חוץ מגופו של מעשה, שאף על פי שאין בהם כרת או מיתת בית דין אסורים הם אסור עצמם, מלבד היותם גם כן גורמים ומביאים אל האסור הראשי עצמו, וכענין הנזיר שזכרו במדרש שהבאנו למעלה:

בענין המחשבה, כבר אמרו בתחלת הבריתא שלנו (עבודה זרה כ, ב), "ונשמרת מכל דבר רע" (דברים כג, י) — "שלא יתרהר אדם ביום" וכו', ואמרו עוד (יומא כט, א), "הרהורי עברה קשים מעברה", ומקרא מלא הוא (משלי טו, כו), "תועבת ה' מחשבות רע":

והנה דברנו משני גופי עברות חמורות שבני אדם קרובים לפשל בענפיהם מפני רבם של הענפים ורב טיית לבו של אדם בתאנתו אליהם:

המרצה מעות – הסופר ומעביר כסף. בהדיא – בפירוש. שונאיהם של ישראל – לשון "סגי נהור" וכוונתו לבחורי ישראל.

למדת יומי

מאמר

בשיתוף:

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

ביאורים

למדנו שעלינו להיות נקיים ולא להתפתות אחר יצר העריות בכל תחומי החיים. רבנו הרמח"ל מביא לפנינו כמה מהעברות שאנשים נכשלים בהם במעשה, בראייה ובכל שאר חלקי הנפש הבאים במגע עם העולם הגשמי. הרמח"ל כותב זאת על מנת שנדע, קודם כול, מה אסור, ונדע אף ללמוד ולחפש אלו איסורים נוספים עלינו להכיר כדי להישמר מהם.

במעשה: יש רבים הטועים לחשוב ש'איסור נגיעה' בין גבר לאישה הוא רק למי שרוצה להחמיר לעצמו. זה לא כל כך נורא אם רק נותנים 'כיף' או אם מושיטים יד ללחיצה. כך גם לגבי חיבוק ונשיקה. רבים אף אינם יודעים שגם אח ואחות בוגרים אסורים בחיבוק. הרמב"ם אומר על מי שלא נזהר בכך שהוא עושה מעשה טיפשים (יד החזקה, הלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה ו). **בראייה:** יש לשמור על נקיות העיניים. אין איסור לראות אישה ברחוב, אך אסור לעצור ולהתבונן בה. וכן אין ללכת במקומות פרוצים.

בשמיעה: יש לשמוע דיבורים נקיים, שירים ללא ניבולי פה וגסויות. הם מעכירים את הנפש שלנו.

וכן גם **בדיבור:** אסור לנבל את הפה, לדבר על דברים בחוסר צניעות או על דברים שאינם צנועים חלילה.

והמחשבה, גם היא צריכה להיות נקייה ממחשבות אסורות שאינן צנועות. כל אחד מתחומי החיים האלה משפיע על חברו. אם האחד אינו נקי בהכרח שגם שאר החלקים יהיו נגועים באיסור. למשל, אם מישהו לא נזהר מנגיעה אסורה, קרוב לוודאי שיהיו לו הרהורים אסורים במחשבתו, ואף יגיע לידי הסתכלות במראות אסורים. מי שמגרה את יצר העריות הוא כמו מי שמושך באזני הכלב, שמעשה כזה, בוודאי, יגרום לו לנבוח ואפילו לנשוך. כך גם יצר הרע – אין להתקרב אליו.

כל האיסורים הללו אינם בגדר המלצה או עצה טובה, אלא איסורים מוחלטים.

הרחבות

1. זהירות יתרה באשת איש

"לא יסתכל אדם באשה נאה ויאפלו היא פנויה, באשת איש ויאפלו היא מכווערת" – ניתן לבאר את הצורך לזהירות היתרה באשת איש בשני אופנים:

א. איסור אשת איש חמור יותר מביאת פנויה, לכן יש להתרחק יותר מהעברה.
ב. יש חשש גדול יותר שיחטא עם אשת איש שכן "מים גנובים ימתקו" (משלי ט, יז, ועיין רש"י שם).

2. חומרת ניבול הפה

"בעון נבלות פה צרות מתחדשות ובהורי שונאייהם של ישראל מתים" – המהר"ל (חידושי אגדות שבת לג) מבאר כי המנבל את פיו חוטא על ידי כוח הדיבור, שהוא המייחד את בני האדם משאר בעלי החיים. כיוון שהחטא בדיבור פוגם 'בצורתו' (מהותו) של האדם, גם הפורענות קשה ביותר. על כן אף בחורי ישראל הצעירים המסמלים חוזק, אינם יכולים לעמוד בעוצמת הפורענות הבאה עקב חטא זה.

3. במה הרהורי עברה קשים יותר?

"הרהורי עברה קשים מעברה" – לכאורה, החטא חמור יותר מהרהור! הערבי נחל מבאר (בראשית דרוש כג) שהרהורי עברה קשים מעברה, שכן מעשה העברה נעשה על ידי הגוף, ולכן הוא פוגם רק בגופו של החוטא. לעומת זאת הרהור הוא על ידי כוח השכל, לכן פוגם במחשבה שהיא כוח מרומם יותר.

שאלות לדיון

האם יש בעיה לנבל את הפה כאשר לא מתכוונים כלל למשמעות המילים?
כיצד ייתכן שהרהור של עברה חמור יותר ממעשה עברה ממשי?

למזבח יומי

מאמרים

בשיתוף:

Yeshiva.org.il

www.yeshiva.org.il

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

'נקיות'
באיסורי
המאכלות

והמדרגה השלישית אחר הגזל והערייות לענין החמדה — הנה הוא אסור המאכלות, בין בענין הטכנות עצמן, בין בענין תערובותיהן, בין בענין בשר בחלב או חלב ודם וענין בשולי גויים וענין געולי גויים, יין נסיכם וסתם יינם. כל אלה הנקיות בהם צריך דקדוק גדול וצריך חזוק, כי יש תאות הלב המתאנה במאכלים הטובים וחסרון הכיס באסורי התערובות וכיוצא בזה, ופרטיהם רבים ככל דיניהם הידועים והמבארים בספרי הפוסקים, והמקל בהם במקום שאמרו להחמיר אינו אלא משחית לנפשו. וכך אמרו בספרי (ספרא שמיני פרק יב הלכה ג), "לא תטמאו בהם ונטמתם בהם" (ויקרא יא, מג) — "אם מטמאים אתם בהם סופכם לטמא בהם", והינו, כי המאכלות האסורות מכניסים טמאה ממש בלבם ובנפשו של אדם עד שקדשותו של המקום ברוך הוא מסתלקת ומתרחקת ממנו, והוא מה שאמרו בש"ס גם בן (יומא לט, א), "ונטמתם בהם" — "אל תקרי ונטמתם אלא ונטמטם", שהעברה מטמטמת לבו של אדם, כי מסלקת ממנו הדעה האמתית ורוח השכל שהקדוש ברוך הוא נותן לחסידים, כמו שאמר הכתוב (משלי ב, ו), "כי ה' יתן חכמה", והנה הוא נשאר בהמי וחמרי משקע בגסות העולם הזה. והמאכלות האסורות יתרות בזה על כל האסורין, כיון שהם נכנסים בגופו של האדם ממש ונעשים בשר מבשרו. וכדי להודיענו שלא הבהמות הטמאות או השקצים בלבד הם הטמאים, אלא גם הטכנות שבמין הכשר עצמו הם בכלל טמאה, אמר הכתוב (ויקרא יא, מז), "להבדיל בין הטמא ובין הטהור". ובא הפרוש לרבותינו זכרונם לברכה (ספרא שמיני פרק יב הלכה ז), "אין צריך לומר בין חמור לפרה, למה נאמר בין הטמא ובין הטהור? בין טמאה לך ובין טהורה לך, בין נשחט רבו של קנה לנשחט חציו. וכמה בין רבו לחציו? מלא השערה", עד כאן לשונם. ואמרו לשון זה בסיום מאמרם, "וכמה בין רבו" וכו', להראות כמה נפלא פח המצנה — שחוט השערה מבדיל בין טמאה לטהרה ממש. והנה מי שיש לו מוח בקדקדו ויחשב אסורי המאכל כמאכלים הארסיים או כמאכל שנתערב בו איזה דבר ארסי, כי הנה לו דבר זה יארע, הניקל אדם על עצמו לאכל ממנו? אם ישאר לו בו איזה בית מחוש ואפילו חששא קטנה, ודאי שלא יקל, ואם יקל לא יהיה נחשב אלא לשוטה גמור, אף אסור המאכל כבר בארנו שהוא ארס ממש ללב ולנפש, אם בן מי אפוא יהיה המקל במקום חששא של אסור, אם בעל שכל הוא? ועל דבר זה נאמר (משלי כג, ב), "ושמת שכין בלעך אם בעל נפש אתה".

גיעולי גויים — תבשיל שנתבשל בסיר טרף של גוי. בית מחוש — מקום לספק.

למזבח יומי
מאמרים

בשיתוף:

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

ביאורים

תחום נוסף שבו עלינו לשמור על רמת נקיות גבוהה, הוא המאכלות האסורים. למזון יש חשיבות עליונה לאדם, כמו שלמדנו גם ביחס לממון וליצר העריות. המזון הוא אחד מהמצרכים הבסיסיים לבניית הגוף שלנו. בלעדיו הגוף יהיה חלש, לא יתפתח כראוי ואף יוכל להגיע לידי חולי. כל תהליך האכילה הוא חשוב, החל מהכנת האוכל, דרך לעיסתו בפה ועד איכול המזון בגוף. בגלל חשיבותו של המזון עלינו לשים לב מה הם המאכלים שמרכיבים את הגוף ובונים אותו.

ערך נוסף להגבלת האכילה הוא לזכור שגם לה יש גבולות ועלינו לא להימשך אחר האכילה יותר מדי.

מי שישתה אקונומיקה יידרש לאשפוז מידי בבית החולים, בתקווה שיצליחו להציל את חייו. גם מי שייקח לגימה קטנטנה יצטרך להגיע במהירות לבית החולים, שם יעשו שטיפה יסודית לקיבתו. אל הגוף לא מכניסים דברים מזיקים. יש מאכלים שאינם מתאימים כל כך לגוף האדם, אבל הגוף למד לעכל אותם כי התרגלנו לאכול אותם, למשל, חלב פרה (לכן יש הרגישים למוצרי חלב).

כשם שיש דברים הפוגעים בגוף, כך מאכלים אסורים פוגעים בנשמה. עם ישראל זכה לנשמה מיוחדת ולגוף מיוחד. מי שלא מקפיד על שמירת הכשרות ואכילת מאכלים כשרים פוגע בנשמה שלו וגם הגוף המיוחד שלנו נפגע מכך. לא רואים זאת כלפי חוץ, אבל הגוף נהיה גשמי וגס יותר, הנשמה לא יכולה להופיע ואי אפשר לחשוב מחשבות קדושות. כמו שאדם לא רוצה להתקרב לדיר חזירים בגלל הרפש והסרחון שנמצאים בו, כך גם הקב"ה אינו רוצה להתקרב אל מי שגופו נבנה מלכלוך.

ההקפדה על אכילת מאכלים כשרים צריכה להיות בדיוק כמו החשש מאכילת רעל. הרעל משחית את הגוף, ומאכל שאינו כשר משחית את הנשמה.

הרחבות

1. טעמי איסור המאכלות האסורות:

"וְנִטְמָתָם בָּם" – מצאנו מחלוקת במפרשים בטעם איסורי האכילה:

הרמב"ן (שמות כב, ל) מבאר שהמאכלות האסורות הופכים את הנפש לגסה יותר. "על כן אמר ואנשי קודש תהיון לי, כלומר אני חפץ שתהיו אנשי קדש בעבור שתהיו ראויים לי לדבקה בי שאני קדוש, לפיכך לא תגעלו נפשותיכם באכילת הדברים המתועבים".

ובעניין הטרפה כתב החינוך (מצווה עג) שהטרפות שאסרה התורה מראים שיש חולי מזיק בחיה (טרפה היא חיה שלא יכולה לחיות 12 חודשים עקב מצבה הגופני).

המהר"ל (תפארת ישראל פרק ח) הקשה על פירושו של הרמב"ן מהגמרא שאומרת "עבירה מטממת לבו של אדם שנאמר... ונטמתם בם" (יומא דף לט עמוד א). הרי שעצם העברה מטממת את נפשו של האדם, ולא סוג האוכל כדברי הרמב"ן והחינוך.

נראה לבאר שלפי המהר"ל אדם שעובר עברה מתרחק מהקב"ה שהוא מקור השפע של האדם. על כן כל עברה מקטינה את השפע שה' משפיע על שכלו של האדם, וזה הפירוש של "מטממת לבו של אדם".

2. השפעת המעשים הגופניים על הנפש

"כִּי הַמַּאֲכָלוֹת הָאֲסוּרוֹת מְכַנְּסִים טְמְאָה מִמֶּשׁ בְּלָבוֹ וּבְנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם" – לכאורה, לא ברור כיצד מעשה גופני משפיע על נפשו הרוחנית של האדם. ספר החינוך מבאר: "ואל תתמה בהתקלקל השכל בענינים הגשמיים אף על פי שאינו מינו, כי מפני שיתופה של נפש עם הגוף יארע לה כן על כל פנים" (מצוה קנט). היינו, מפני שנפש האדם נמצאת בגוף היא מושפעת ממנו.

שאלות לדיון

מהי המשמעות שעברה מטממת ליבו של אדם?
מדוע מאכלות אסורות מסוגלות במיוחד לטמטם את הלב?

למזון זמני

מאכלות

בשיתוף:

Yeshiva.org.il

www.yeshiva.org.il

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il